

ІНСТИТУЦІЙНИЙ РЕПОЗИТАРІЙ У ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ УНІВЕРСИТЕТУ

Фролова Н. М.,

Кашаєва Л. В.

Наукова бібліотека Національного
юридичного університету імені
Ярослава Мудрого, Україна, м. Харків

Анотація. Розглянуто принципи відкритого доступу, визначено поняття «інституційний репозитарій». Описано створення та розвиток репозитарію наукової бібліотеки Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого на базі програмного забезпечення DSpace, наведено структуру його фондів і колекцій.

Ключові слова: відкритий доступ, інституційний репозитарій, DSpace.

Загально визнаним є той факт, що відкритий і оперативний доступ до наукової інформації є важливою умовою проведення досліджень, стимулювання інновацій, спрямованих на розповсюдження знань та покликаних сприяти прогресу.

Сьогодні розвитку науки та освіти можна охарактеризувати створенням і активним впровадженням цифрових сховищ і архівів. Сучасні інформаційні технології стають ефективним засобом переведення паперових документів в електронну форму та дозволяють формувати принципово нові інформаційні ресурси, до яких у тому числі належить інституційний репозитарій (ІР) – електронний архів відкритого доступу. Всесвітня мережа Інтернет дає можливість зробити доступними результати наукової роботи вчених з різних галузей науки у сучасному інформаційному полі всім, всюди та повсякчас. Бібліотеки вишів, як і всі бібліотеки світу, відкривають свої каталоги та інші ресурси для вільного користування усім зацікавленим [6]. Це стало можливо завдяки всесвітньому руху Open Acces. Відкритий доступ

(ВД) до інформації забезпечується через журнали відкритого доступу та електронні репозитарії, які створюються в університетах, науково-дослідних установах, де окрім друківаних архівуються ще й недруківані статті.

Як відомо, основні принципи відкритого доступу до наукових знань сформульовані у наступних документах: Будапештська ініціатива «Відкритий доступ» (Budapest Open Access Initiative), прийнята Інститутом «Відкрите Суспільство»; Берлінська декларація про відкритий доступ до наукових та гуманітарних знань (Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities). Зокрема, основною тезою Будапештської ініціативи «Відкритий доступ» стало запрошення університетів, бібліотек, видавництв, фондів, учених приєднатися до відкритого доступу, зробити результати наукових досліджень відкритими для спільноти [9]. Згідно з Берлінською декларацією автори і правовласники дарують всім користувачам вільне, необмежене право доступу і дозвіл на копіювання, використання, поширення, передачу і публічну демонстрацію, а також на поширення роботи в електронній формі для будь-яких законних цілей з відповідним зазначенням авторства, а також право на виготовлення невеликої кількості друківаних копій для свого особистого використання [8].

Важливим орієнтиром для університетів і бібліотек стали сформульовані Міжнародною федерацією бібліотечних асоціацій і установ (ІФЛА) загальні принципи, на яких базується ідеологія «Відкритого архіву». Серед них:

- консолідація у світовому масштабі архівів наукових матеріалів;
- вільний доступ до архівів (до метаданих);
- узгоджені інтерфейси архівів і постачальників інформації;
- простота використання.

Модель відкритого доступу стала у нагоді університетським бібліотекам, які в добу інформаційного суспільства очолюють систему організації і публікації науково-освітніх розробок, постають як відкритий дослідницький інститут, а сучасний веб-механізм гарантує до них швидкий і

вільний доступ. Відкритий доступ не означає порушення авторських прав, оскільки узгоджується із законодавством. Репозитарії не виконують видавничої функції, лише зберігають електронні версії документів та забезпечують до них доступ.

Створення інституційного репозитарія відповідає європейським тенденціям розвитку електронних бібліотек, про що свідчать Рекомендації європейських Університетів (2008), пропозиції Ольвійської Хартії «Академічні свободи, університетська автономія та освіта» (2009), завдання Проекту ElibrUkr – «Електронна бібліотека України: створення Центрів знань в Університетах України» (2009) та ін. Основним принципом є надання безоплатного доступу до публікацій завдяки розміщенню їх у відкритому електронному архіві, що й покладено в основу названих вище документів.

За визначенням мережевої енциклопедії Вікіпедії (Wikipedia) інституційний репозитарій – це місце у мережі для збору, забезпечення збереження та розповсюдження в електронному форматі інтелектуальної продукції установи, зокрема, наукової [3]. Інституційний репозитарій передбачає збір публікацій своїх науковців і співробітників, чим і відрізняється від тематичної електронної бібліотеки. Види документів, які зберігають ІР, залежать від єдиної політики університету та самого репозитарію. Інституційні репозитарії зберігають оцифровані об'єкти, насамперед, наукової, освітньої, навчальної діяльності вузу.

Отже, слід погодитися із твердженням, що репозитарій – організована колекція цифрових документів та набір сервісів навколо цієї колекції, яка репрезентує результати наукових досліджень у вільному on-line доступі, а також забезпечує надійне їх зберігання. Основними видами репозитаріїв вважаються інституційні та тематичні [7].

Основне місце у справі формування відкритих архівів власної наукової продукції відведено бібліотекам університетів, які забезпечують науковим дослідженням інформаційну свободу, доступність та очікувані результати у науковому співтоваристві.

Останніми роками активізувалася робота наукових бібліотек вищої школи України щодо організації та формування інституційних репозитаріїв, що сприяє підвищенню рейтингів наукових публікацій дослідників вузів. Бібліотечні практики, фахівці на сторінках періодичних видань висвітлюють певні аспекти створення репозитаріїв як елементу електронного середовища вишу, акцентують увагу на тому, що інституційні репозитарії стають потужними інноваційними інструментами інформаційного забезпечення науки і освіти [1; 5]. Наукова бібліотека Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого у процесі організації архіву відкритого доступу використовує існуючий досвід і технології, її діяльність у цьому напрямі є прогресивною.

Інституційний репозитарій НЮУ імені Ярослава Мудрого¹ (eNULAUIR) діє з квітня 2012 року на підставі «Положення про університетський репозитарій – електронний архів НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого» (eNULAUIR)», затвердженого ректором університету. У цьому документі визначені мета, основні функції та завдання університетського архіву відкритого доступу, які полягають у наступному:

- забезпечити місце і спосіб централізованого і тривалого зберігання в електронному вигляді наукових публікацій дослідників університету;
- інтегрувати наукові інформаційні ресурси університету у світовий науковий інформаційний простір;
- сприяти зростанню популярності університету шляхом подання його наукової продукції у глобальній мережі;
- збільшити цитованість публікацій наукових співробітників шляхом забезпечення вільного доступу до них за допомогою Інтернет.

Інституційний репозитарій НЮУ імені Ярослава Мудрого накопичує документи наукового, освітнього та науково-методичного призначення, створені вченими, аспірантами, працівниками університету, на цей час до них забезпечено постійний безкоштовний доступ через Інтернет. Репозитарій

---

¹ URL: <http://dspace.nulau.edu.ua:8088>.

університету є складовою частиною електронної колекції наукової бібліотеки, він за допомогою мережевих сервісів зберігає, систематизує та поширює твори у цифровому вигляді та відіграє важливу роль у науковій комунікації. Організація та функціонування електронного архіву-репозитарію університету зі зручними та широкими можливостями довідково-пошукового апарату відповідає одному з основних принципів інформаційно-комунікаційних технологій – одноразове введення і багаторазове використання.

Створювався ІР НЮУ імені Ярослава Мудрого за такими принципами: пріоритетність інформаційних потреб користувачів, стандартів відкритого доступу; зручне програмне забезпечення; використання технологій електронної бібліотеки, спрямованих на вдосконалення бібліотечно-інформаційних сервісів; взаємодія з кафедрами та науковими підрозділами університету.

Формування відкритого наукового архіву університету здійснюється різними способами: по-перше, занесення електронних версій наукових публікацій, матеріалів кафедр відбувається централізовано координаторами кафедр згідно з «Розпорядженням ректора про створення Координаційної ради»; по-друге, електронні копії навчально-методичних видань безпосередньо поповнюються редакційно-видавничим відділом університету. Автори (зареєстровані користувачі) можуть самостійно вносити свої статті до архіву, але політика самоархівування авторами своїх публікацій у репозитарій носить поки що рекомендаційний характер і не досягає бажаного результату, тому потребує вдосконалення система проведення тренінгів, індивідуальних та групових занять з науковцями та працівниками університету, особливо присвячених коректному заповненню метаданих.

Відкритий електронний контент репозитарію сформовано як універсальне за змістом наукове зібрання, комплектування його інформаційного документального фонду відбувається в чіткій відповідності до навчальних планів, програм стратегічного розвитку науково-

дослідницької діяльності університету. Для зручності користувачів була обрана ієрархічна структура відкритого архіву, яка містить у собі розділи та зібрання, а саме: наукові видання, праці вчених кафедр, фонди навчальних видань, роботи студентів, фонди рідкісних видань (електронні колекції), публікації співробітників бібліотеки. Відслідковується інтеграція наукової та навчальної діяльності університету у кожному розділі репозитарію. Так, розділ «Праці вчених кафедр», який складається із 3600 документів, має однакову структуру колекцій кожної кафедри: монографії, наукові статі, тези та доповіді вчених окремої кафедри, а розділ «Наукові зібрання», обсягом 265 документів, складається з матеріалів науково-практичних конференцій, періодичних видань, збірників наукових праць, які відображають науково-дослідницьку діяльність університету у цілому. У розділі «Фонди рідкісних видань» (80 документів) зібрані електронні колекції, які мають велику історичну, культурно-освітню, наукову і матеріальну цінність: стародруки, зібрання газет початку ХХ ст., іміджеві колекції рідкісних видань ХІХ – початку ХХ ст., зокрема, колекція «Представники харківської правової школи».

Для створення репозитарію університету була використана система DSpace. Серед її переваг слід назвати безкоштовність, популярність у світі, можливість створення електронних архівів інформаційних ресурсів різного виду, підтримка стандартизованого формату метаданих у Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting (OAIPMH, Протокол для збору метаданих ініціативи відкритих архівів). Усе перераховане сприяє забезпеченню доступу, використанню інформаційних можливостей пошуку та приєднування до міжнародних порталів зберігання метаданих [4]. Спосіб організації даних допомагає показати структуру університету по факультетах, кафедрах, наукових підрозділах. Для організації цільового пошуку матеріалів у середовищі DSpace передбачена зручна організація за такими метаданими, як автор, назва, ключові слова, дата внесення, тип публікації тощо. Існує можливість обрати зручну схему управління

контентом конкретної колекції і відповідну схему публікації матеріалу. Кожен збережений у системі файл пов'язаний із певним форматом: PDF, DOC, HTML, але практично не існує обмежень щодо інших форматів цифрових документів.

Інституційний репозитарій НЮУ ім. Ярослава Мудрого містить електронні документи, які за своїм змістом, видом є об'єктами бібліотечного фонду у цілому. До електронного архіву можуть бути внесені як електронні версії друківаних видань книжкового фонду, так і самостійні електронні видання, а також посилання на мережеві ресурси. Створення і розвиток електронного архіву відкритого доступу НЮУ імені Ярослава Мудрого підвищує не тільки рівень інформаційного забезпечення наукової та освітньої діяльності, а й рейтинг вузу в цілому, дозволяє інтегрувати наукові інформаційні ресурси університету у світовий науковий інформаційний простір, дає можливість бібліотеці брати участь у корпоративних проєктах відкритого доступу, зокрема, у проєкті ElibrUkr, який об'єднує 44 електронних архівів інституцій України.

У межах розвитку IP активізована робота наукової бібліотеки НЮУ імені Ярослава Мудрого над включенням до корпоративного проєкту ElibrUkr «Електронна бібліотека України. Створення центрів знань в університетах», який передбачає функціонування єдиного порталу доступу до електронних ресурсів університетів як на рівні контенту, так і у справі розбудови системи наукових комунікацій, забезпеченні інтеграції української науки та освіти у світову. Крім того, через портал ElibrUkr усім українським ученим пропонуються мультидисциплінарний відкритий електронний архів ElibrUkr-OA², що зберігає, розповсюджує та забезпечує постійний доступ до результатів досліджень, а також ресурси тих установ, які не мають можливості підтримувати власний (інституційний) електронний архів [2].

У травні 2012 року репозитарій НЮУ імені Ярослава Мудрого – eNULAUIR з 1770 записами було зареєстровано у Реєстрі репозитаріїв

---

² URL: <http://oa.elibukr.org>.

відкритого доступу (Registry of Open Access Repositories, ROAR), що підтримується Університетом Саутгемптона у Великій Британії. У світі спостерігається постійне зростання кількості інституційних цифрових сховищ, які долучаються до розвитку наукового комунікаційного середовища. Станом на лютий 2011 року в ROAR зареєстровано 2172 репозитарії, з них 23 – репозитарії українських вишів, що свідчить про реальність їх існування як популярнішого виду спеціальних інформаційних ресурсів та послуг, які надають бібліотеки університетів, а також є підтвердженням їх важливої ролі у подальшому розвитку наукових комунікацій [10]. У Реєстрі OA-репозитаріїв eNULAUIR Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого представлений майже 5 тис. записів, 80% з них – наукові публікації.

Для підтримки ідеї відкритого доступу та розвитку ІР на сьогоднішній день основна увага наукової бібліотеки НЮУ ім. Ярослава Мудрого приділяється вирішенню проблеми самоархівування – редагуванню основних об'єктів аналізу для пошукових систем (метаданих матеріалів). Обробляючи їх, світові і національні пошукові системи видають найбільш релевантні результати користувачеві, що, у свою чергу, дозволяє підвищити репозитарію НЮУ імені Ярослава Мудрого свої рейтингові позиції. Крім того, бібліотекою аналізується питання ефективності ІР як каналу системи наукової комунікації, посилюється увага щодо взаємодії з уже працюючими репозитаріями вишів, вирішується питання присвоєння репозитарію ISSN – Міжнародного стандартного номеру періодичного видання.

Таким чином, можна зазначити, що модель відкритого доступу в цілому виявляється найкращою у справі організації вітчизняних наукових інформаційних ресурсів, зокрема інституційних репозитаріїв. ІР юридичного університету діє як інструмент інформаційного забезпечення навчальної, наукової та міжнародної науково-дослідницької діяльності нашого вузу, підвищує престиж та рейтинг навчального закладу і його науковців у світовому інформаційному просторі.

Список використаної літератури

1. Белінська В. Інституційний репозитарій як інструмент інформаційного забезпечення навчальної, наукової та міжнародної науково-дослідницької діяльності ЧДІЕУ / В. Белінська, Н. Мороз // Вісник Книжкової палати. – 2013. – № 8. – С. 22–25.
2. Бруй О. Розвиток проекту "ELibUkr – Електронна бібліотека України: створення центрів знань в університетах України" [Електронний ресурс] : презентація / О. Бруй. – К., 2011. – Режим доступу : <http://www.ekmair.ukma.kiev.ua/handle/123456789/955> (дата звернення: 05.03.2014). – Назва з титул. екрана.
3. Інституційний репозитарій [Електронний ресурс] // Вікіпедія : вільна енцикл. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Інституційний_репозитарій (дата звернення: 05.03.2014). – Назва титул. з екрана.
4. Олексик В. П. Інформаційні технології і засоби навчання [Електронний ресурс] / В. П. Олексик, О. Р. Олексюк // Digital Library NAPS of Ukraine. – Режим доступу : <http://lib.iitta.gov.ua/1035> (дата звернення: 05.03.2014). – Назва з титул. екрана.
5. Ткаченко Н. О. E-archive DonNTU: досвід Донецького національного технічного університету [Електронний ресурс] / Н. О. Ткаченко // Традиції і новації в інформаційному забезпеченні науки та освіти : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. б-к ВНЗ III-IV рівнів акредитації (22–24 трав.). – Сімф., 2012. – 1 ел. опт. диск.
6. Шрайберг Я. Вільний доступ до ресурсів бібліотек освітньої й наукової сфери: новий федеральний проект у російському бібліотечно-інформаційному просторі / Я. Шрайберг // Вища школа. – 2013. – № 4. – С. 74–78.
7. Ярошенко Т. Зелений шлях відкритого доступу. Репозитарії та їх роль у науковій комунікації: перші двадцять років / Т. Ярошенко // Бібліотечний вісник. – 2011. – № 5. – С. 3–10.
8. Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities [Electronic resource]. – Way of access : http://openaccess.mpg.de/3515/Berliner_Erklaerung (date of appeal: 05.03.2014). – Title from the screen.
9. Budapest Open Access Initiative [Electronic resource]. – Way of access : <http://www.budapestopenaccessinitiative.org> (date of appeal: 05.03.2014). – Title from the screen.
10. Registry of Open Access Repositories (ROAR) [Electronic resource]. – Way of access : <http://roar.eprints.org> (date of appeal: 05.03.2014). – Title from the screen.

***Аннотация.** Рассмотрены принципы открытого доступа, определено понятие «институциональный репозитарий». Описано создание и развитие репозитария научной библиотеки Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого на базе программного обеспечения DSpace, представлена структура его фондов и коллекций.*

***Ключевые слова:** открытый доступ, институциональный репозитарий, DSpace.*

***Annotation.** Principles of the open access have been considered the concept of the «institutional repository» has been defined. The creation and development of the scientific library repository of the Yaroslav the Wise National Law University on the basis of the software DSpace have been described, the structure of the funds and collections has been presented.*

***Key words:** open access, institutional repository, DSpace.*